

BEÇİN 2000 KAZISI¹

Rahmi Hüseyin Ünal
Aydoğan Demir

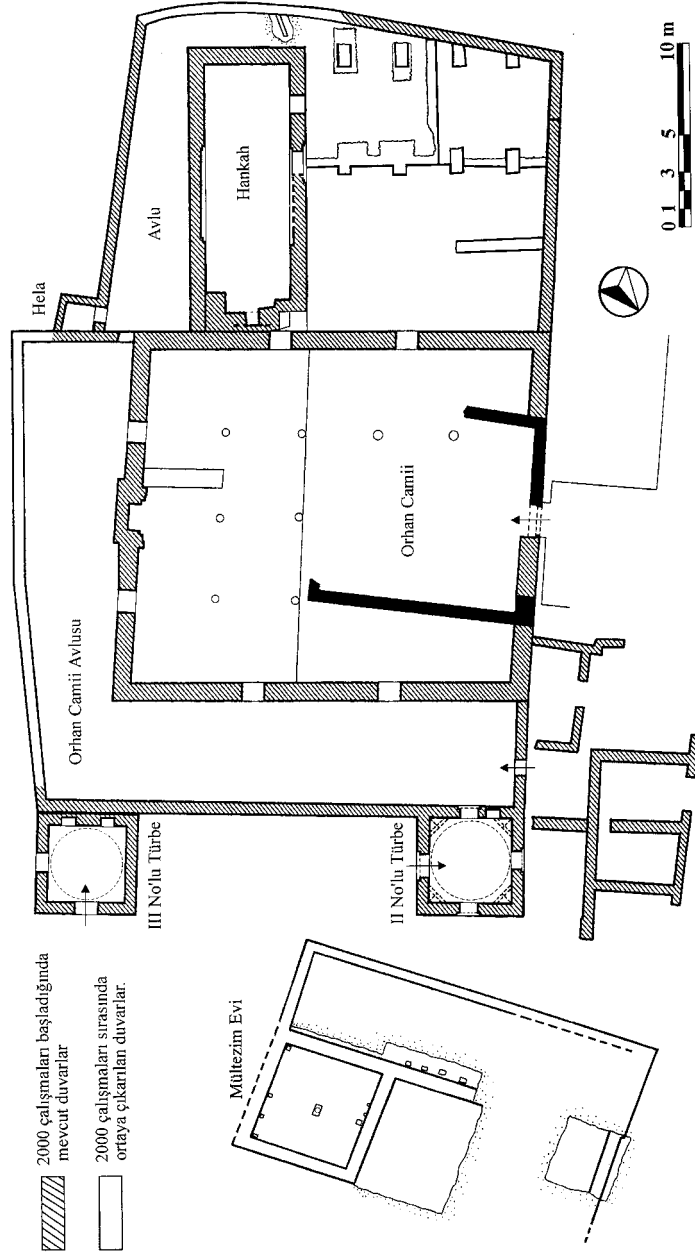
Beçin’de, 2000 yılı çalışmalarına, 7 Temmuz günü başlandı. 1999 sezonunda tamamlanamayan Orhan Camii doğu duvarının konservasyonu devam ederken, Cami’nin güneyindeki ince uzun avlunun ve batısındaki alanın, çalı ve molozlardan temizlenmesine çalışıldı.

II No.lu Türbe: Orhan Camii avlusunun doğu duvarına bitişik II No.lu Türbe’nin içindeki molozlar, Prof. Dr. M. O. Arık’ın ekibi tarafından, 1970’li yıllarda temizlenmişti. İçte, bir mezarın izi seçilebiliyordu.

Kare planlı kübik türbenin batı duvarı, Orhan Camii avlusunun doğu duvarı üzerine oturmaktadır. Ancak, türbenin avlu duvarından sonra inşa edildiğini düşündürecek herhangi bir iz yoktur. Türbe girişi, güney cephesi üzerinde yer almaktadır (Res.1, Şek.1). Bu cephe dikkatlice incelendiğinde, giriş açıklığının cepheyi ortalamadığı hemen fark edilmektedir. Bir miktar doğuya kaydırılmış olan giriş açıklığı, cephenin doğu köşesi ile avlu duvarı arasında kalan kesimini ortalamaktadır. Bu düzenlemenin, iki farklı nedeni olabilir:

1-Orhan Camii avlusunun doğu duvarı, türbeden önce inşa edilmiştir. İnşasına sonradan karar verilen türbenin batı duvarı, mevcut avlu duvarı üzerine oturtulmuştur. Ancak bu varsayım doğru olsaydı, türbenin kuzey cephesi üzerinde, avlu duvarı ile

¹ 2000 yılı kazı çalışmaları sırasında değerli yardımlarını gördüğüm *Anıtlar ve Müzeler Genel Müdürlüğü* yetkililerine; Muğla Valisi Sayın *Lütfi Yiğenoğlu*’na; Milas Kaymakamı Sayın *Ayhan Boyacı*’ya; Muğla İl Kültür Müdürü Sayın *Hikmet Öz*’e; Türkiye Kömür İşletmeleri Milas Bölge Müdürü Sayın *Mustafa Ongun*’a; başta Müze Müdürü Sayın *Erol Özen* olmak üzere Milas Müzesi elemanlarına; Milas Mal Müdürü Sayın *Murat Toy*’a; Milas Özel İdare Müdürü Sayın *Özgen Göncü*’ye; Beçin Belediye Başkanı Sayın *Önder Tireli*’ye ve Belediye çalışanlarına; Ege Üniversitesi Rektörü ve Ege Üniversitesi Güçlendirme Vakfı Başkanı Sayın *Prof. Dr. Refet Saygılı*’ya; Ege Üniversitesi Rektör Yardımcısı Sayın *Prof. Dr. Gönül Öney*’e; Ege Üniversitesi Sağlık, Kültür ve Spor Daire Başkanı Sayın *Cihangir Soygül*’e; Kazı Komiserimiz Sayın *Mehmet Demir*’e; Beçin’deki çalışmaları dikkatle izleyen ve gelişmeleri basına duyurmaya çalışan Sayın *Olca Akdeniz*’e ve Sayın *Özgen Acar*’a; burada isimlerini saymadığım dostlarım ve çalışma arkadaşlarıma candan teşekkürlerimi sunuyorum. Bir bölüm çalışması olarak yürütülen bu kazıya katılan Ege Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Sanat Tarihi Bölümü elemanları, güçlükleri aşmamda bana yardımcı oldular. *Yard.Doç.Dr.Yekta Demiralp*, *Yard.Doç.Dr.Şakir Çakmak*, *Öğr.Gör.Aydoğan Demir*, *Araş.Gör.Ertan Daş*, *Araş.Gör.Seving Gök* ve *Uzm.Hasan Uçar*’ın çaba ve katkılarını şükranla anıyorum.

Şek. 1- 2000 yılı çalışmaları sonunda Orhan Camii ve çevresinin vaziyet planı
(Çiz: Y. Demiralp- E. Daş)

türbenin gövde duvarı arasında, bir bitişme çizgisi olması gerekirdi. Oysa herhangi bir bitişme çizgisi görülmemektedir.

2- Caminin avlu duvarı ile Türbe aynı zamanda inşa edilmiştir. Bu nedenle, duvarlar arasında bir bitişme çizgisi yoktur. Nitekim avlu duvarından sonra inşa edildiği anlaşılan *III No.lu Türbe*'nin batı duvarı, avlu duvarı üzerine oturtulmamış, bu duvara yaslanan yeni bir duvar inşa edilmiştir.

Türbe girişi önünde, yaklaşık 50 cm. yüksekliğinde bir moloz yığını mevcuttu. Molozlar kaldırılınca, tek parçadan oluşan bir taş eşik ortaya çıktı. Bu eşik, yapının inşa edildiği tarihteki zemin kotunun saptanmasına yardımcı oldu (Bk.Res.1).

Yukarıda da değindiğim gibi, türbenin güney cephesi üzerindeki giriş açıklığı, cepheyi ortalamamaktadır. Bu uygulama, tamamen bir cephe düzenlemesi sorunu olarak görülmelidir. Güneye doğru devam eden avlu duvarı, cephenin batı ucunu kapatmaktadır. Giriş açıklığı, cephenin bütünü dikkate alınarak yerleştirilmiş olsaydı, açıklık cepheyi içten ortalayacak, ancak, dışta simetri bozulacaktı. Bir başka deyişle, giriş açıklığının, cepheyi hem içte, hem de dışta ortalaması mümkün değildi. Bu nedenle giriş açıklığı, cephenin avlu duvarı tarafından kapatılmamış olan kesimini ortalayacak şekilde yerleştirilmiş, dışta bir simetri sağlanmaya çalışılmıştır.

Türbe girişi, güney cephesi üzerine yerleştirilmiştir (Bk.Şek.1). Yapının kuzey duvarı, Orhan Camii'nin kuzey duvarı ile aynı hizadadır. Gerek caminin, gerekse doğusundaki avlunun girişleri, kentin ana caddesine bakan kuzey cepheleri üzerinde yer almaktadır. Aynı sıradaki Türbe girişinin, niçin aynı cephe üzerine değil de güney cephesi üzerine yerleştirildiği anlaşılammaktadır. Türbenin yönlendirilişi de, Orhan Camii ile tamamen aynıdır. Yani, güney cephesi olarak adlandırdığımız giriş cephesi, kible yönündedir. Bilindiği gibi türbelerde giriş, zorlayıcı bir neden olmadıkça, kible duvarı üzerine yerleştirilmemektedir. Kaldı ki, II No.lu Türbe de, *Ahmed Gazi Medresesi* gibi kentin ana caddesi üzerinde yer almaktadır. Girişin, niçin ana caddeye bakan cephe üzerine yerleştirilmediği açıklanamamaktadır.

H. Önkâl'a göre, Selçuklu Türbeleri'nin çoğunda, üst kat giriş açıklıkları, yapının kuzey duvarı üzerindedir ve bir düz atkı taşı ile örtülüdür. 75 kadar türbeden 35'inin kapısının kuzeye açıldığı ve 37'sinin düz bir atkı taşı ile örtülü olduğu görülmektedir. Kapısı doğuya açılan 18, güneye ve batıya açılan 11'er türbe saptanmıştır². Toplam 75 türbeden sadece 11'inin kapısı güneye, yani kible yönüne yerleştirilmiştir. Bu da oran olarak yaklaşık 1/7'dir. Sayın Önkâl'ın ifadesiyle, "*Bazı türbelerde mihraba yer verilmesi, güney cephesi üzerinde kapı açılmasını engellemiş olmalıdır*"³. Bilindiği gibi, türbelerin üst katının esas işlevi, mezar sahibinin ruhu için bir *Fatiha* okumak veya iki rekât namaz kılmak isteyenlere uygun bir ortam

² H. Önkâl, *Anadolu Selçuklu Türbeleri*, Ankara, 1996, s. 456.

³ ay. yer.

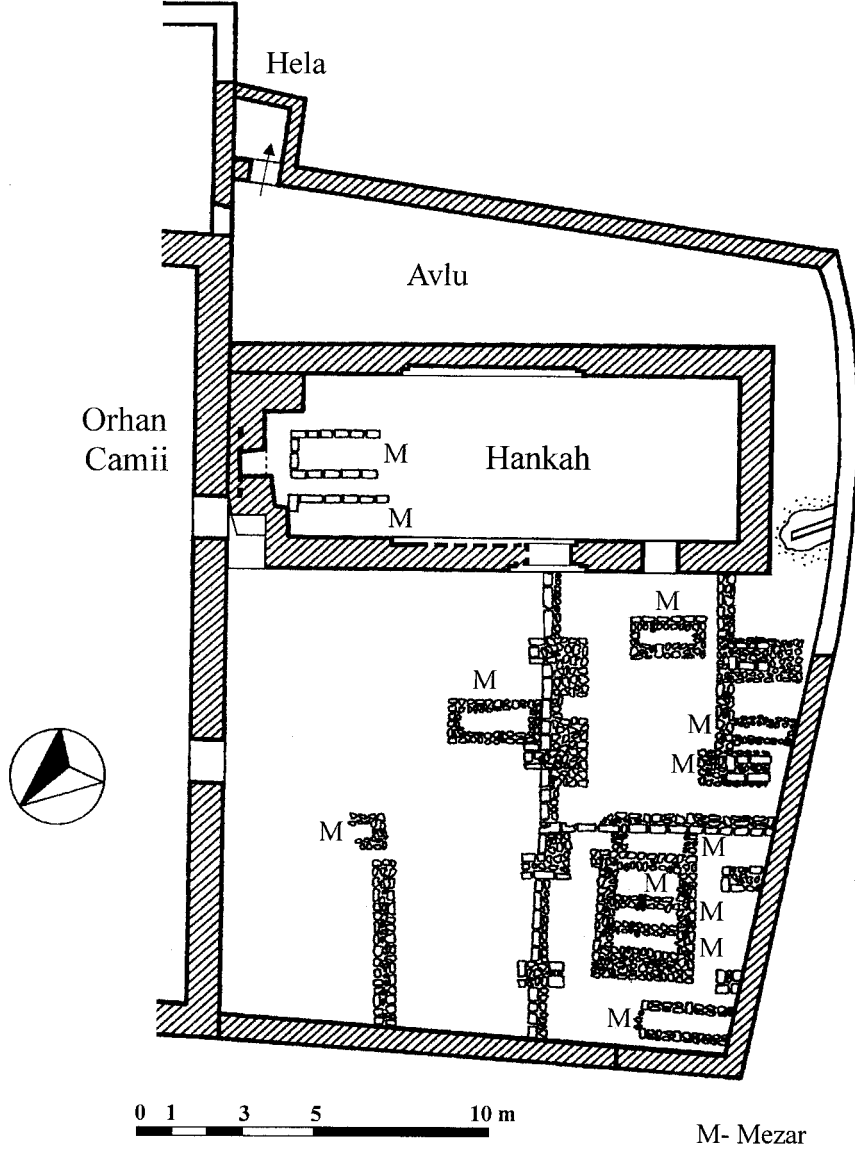
sağlamaktır. Kible yönüne giriş açılması, namaz kılanların önünden geçilmesini engellemek amacıyla, tercih edilmemiş olmalıdır.

Türbe, araları tuğla kırıklarıyla beslenmiş moloz taşlarla inşa edilmiştir. Köşelerde, fazla düzgün olmayan kesme taşlar kullanılmıştır. Doğu, batı ve kuzey cepheleri üzerinde, genişçe birer pencere vardır (Bk.Şek.1). Benzer düzendeki pencerelerin üçünde de, sivri kemerli birer alınlık bulunduğu kalan izlerden anlaşılmaktadır. Muhtemelen tuğla ile inşa edilmiş olan alınlık kemerleri, tamamen tahrip olmuş durumdadır. Pencerelerde ve benzer düzene sahip giriş açıklığında, söve, eşik ve atkı taşlarından hiçbiri yerinde değildir.

İçte, moloz taşlarla örülmüş bir mezarın kalıntıları mevcuttur. Toprak zeminde, bir döşemeye işaret edebilecek veya bir mummyalığın varlığını düşündürecek herhangi bir iz rastlanmadı. Her cephede, tuğla ile örülmüş, geniş bir sağır kemer dikhati çekmektedir (Res.2). Sağır kemerlerin üst kenarları boyunca, bir sıra yatay tuğla yerleştirilmiştir. Köşelerdeki trompların kemerleri de, sağır kemerlere benzemektedir. Tromplar ve trompların sağır kemerler arasındaki üçgen köşelikler de tuğladandır. Bu köşeliklere, yer yer akustik çömlükleri yerleştirildiği görülmektedir. Muhtemelen tuğla ile inşa edilmiş olan kubbenin tamamı yıkıktır. Türbenin içi daha önce temizlendiği için, içeride, kubbeye ait olabilecek herhangi bir döküntüye rastlanmadı. Batı duvarının kuzey kesiminde, Kur'an koymak için düşünülmüş bir niş mevcuttur (Bk.Res.2).

Türbenin, caminin avlu duvarıyla birlikte planlanıp inşa edilmiş olması, caminin bânisi Orhan Bey tarafından, cami ile birlikte planlanıp kendisi için inşa ettirilmiş olabileceğini hatıra getirmektedir.

Hankâh ve Kuzey Cephesine Bitişik Yapı: Orhan Camii'nin kuzey duvarı ile aynı hizada ve doğrultuda bir duvar, batıya doğru devam etmektedir. (Şek.1,2). Düzgün bir bitişme çizgisi, caminin duvarlarından daha ince olan bu duvarın, cami ile çağdaş olmadığını kesin olarak göstermektedir. Orhan Camii'nin kuzeybatı köşesinden itibaren 11m.70cm. uzaklıkta, ikinci bir bitişme çizgisi dikhati çekmektedir. İlk bitişme çizgisinden itibaren, batıya doğru 15m.30cm. devam eden duvar, yaklaşık 100°lik bir açı ile güneye yönelmektedir. Güney yönünde devam eden duvarın yaklaşık 12m.lik kesimi, temizlik ve kazı çalışmaları başlamadan önce seçilebilir durumdaydı. Çalışmalar sonunda tamamı ortaya çıkarılan bu duvarın, hafifçe sola bükülerek devam ettiği ve yaklaşık olarak doğu-batı yönünde uzanan bir başka duvarla bitiştiği görüldü. Orhan Camii avlusunun batı duvarına bitişen ve yüksekliği 2m'yi aşan, doğu-batı yönlü bu duvar, oldukça sağlam durumdadır (Res.3). Duvarın, caminin avlu duvarıyla birleştiği köşede, en kısa kenarı 1m10cm , en uzun kenarı da 1m70cm uzunluğunda, dörtgen planlı küçük bir mekân vardır. Bu mekân, kuzeyindeki küçük bir avluya açılmaktadır. Orhan Camii avlusunun batı duvarı ile bu küçük mekânın duvarları arasındaki bitişme çizgileri, farklı zamanlarda inşa edildiklerini düşündürmektedir (Bk.Şek.2). Penceresi olmayan düzensiz planlı bu mekânın, bir helâ olabileceği düşünülmektedir.

Şek. 2- Hanchah çevresindeki mezarlar ve duvar kalıntılarının planı.(Çiz. E. Daş)

Orhan Camii batı duvarına bitişik, etrafı duvarlarla çevrili alanın içinde, çok sayıda mezar mevcuttu. 2000 yılı çalışmaları sırasında, 10'u aşkın mezardan çoğu kaldırıldı. Bu alanda ele geçen sanduka şekilli bir mezar kapağının üzerindeki, özensiz bir şekilde yazılmış 1942 tarihi, alanın, XX.yy. ortalarına kadar mezarlık olarak kullanıldığını göstermektedir

Kazı ve temizlik çalışmaları sırasında, camdan bir cami kandiline ait parçalar, bir sütun parçası ve iki sütun kaidesi dışında kayda değer küçük buluntuya rastlanmadı. Mezarlarda baş veya ayak taşı olarak kullanılmış, kitabeli bir mezar taşı da ele geçmedi. Bir kısmı Orhan Camii'nin kuzeyinde, bir kaçı caminin doğu ve güney kenarlarını dolanan avluda, bir kısmı da caminin batısındaki alan içinde yer alan çok sayıda mezar, cami çevresinin mezarlığa dönüşmüş olduğunu göstermektedir. Caminin kuzeyindeki son cemaat yerini de içine alan bu mezarlığın, hangi tarihte oluşmaya başladığını bilemiyoruz. 1671 yılı yazında Beçin'i ziyaret eden Evliya Çelebi, Orhan Camii hakkında şunları söylemektedir: "*Ve bu varuşda bir ulu cami vardır....Minaresi yokdur. Ve toprak örtülü camii kadimdir. Tulen (eni) ve arzen (boyu) 100'er ayakdır (yaklaşık 37,5m.). Ve cami içinde onaltı çam direğinden sütunlar vardır*"⁴. Bu ifadelerden, caminin o tarihte sağlam bir durumda ve kullanılmakta olduğu sonucu çıkarılabilmektedir. Dolayısıyla cami çevresine ölü gömülmesi işlemleri, en erken XVII. yüzyılın ikinci yarısı ortalarında başlamış olabilir.

Orhan Camii'nin batısında, etrafı duvarlarla çevrili alanın güney yarısı içinde, kabaca doğu-batı yönünde uzanan dikdörtgen şekilli bir yapının duvarları, kesintisiz olarak izlenebilmektedir (Bk.Şek.2, Res.4 sol üstte). Duvarların zeminden yüksekliği, en çok tahrip olmuş kesimlerde yaklaşık 50cm., en iyi korunmuş kesimlerde de yaklaşık 100cm. civarındadır⁵. Mekânın güney duvarının sağlam kalabilen kesiminde, bir kapı veya pencereye ait olabilecek herhangi bir açıklık izi yoktur. Kuzey duvarının batı ucuna doğru, bir pencerenin eşiği ve söveleri açıkça seçilebilmektedir. Pencere eşiğinin kotu, içteki zemin kotundan yaklaşık 70cm. yüksektir (Res.5). Güney duvarının iç zeminden yüksekliği, en çok tahrip olmuş kesimlerde dahi 70cm.yi geçmektedir. Bu duvar üzerinde, normal bir pencere mevcut olsaydı, bu pencerenin eşiğinin de, kuzey duvarı üzerindeki benzeri gibi, zeminden yaklaşık 70cm. kadar yukarıda olması beklenirdi. Dolayısıyla, güney duvarı üzerinde, normal seviyede pencere bulunmadığı sonucuna varılmaktadır. Mekânın kuzey duvarı üzerinde, kuzeybatı köşesinden yaklaşık 5m.50cm. uzaklıkta, duvarın iç ve dış tarafında görülen dikine silmeler, bir kapı sövesini düşündürmektedir (Res.6). Duvarın, sövenin doğusunda kalan kesiminin, iç zeminden yüksekliği yaklaşık 30cm. kadardır. Yapının doğu, batı ve güney duvarları üzerinde, bu kotta bir başka açıklık mevcut değildir. Bu nedenle, mekânın girişinin

⁴ Evliya Çelebi *Seyahatnamesi*, Suriye, Hicaz, C.IX, İstanbul, 1935, s. 210.

⁵ Dikdörtgen mekân ile güneyindeki yüksekçe duvar arasında kalan alanda da mezarlar bulunduğu, bu mezarların, Prof.Dr. M. O. Arık'ın ekibi tarafından kaldırıldığı, yöre sakinlerince ifade edilmektedir.

kuzey duvarı üzerinde yer aldığını kesin olarak söyleyebiliyoruz. Aynı duvar üzerindeki pencere açıklığının söveleri profilsizdir. (Bk.Res.5). Bu ikinci açıklığın hem içte, hem de dışta profilli oluşu, bir giriş açıklığı olabileceği savını desteklemektedir.

Dikdörtgen mekânın, Orhan Camii'ne bitişik olan doğu kesimi, önemli değişikliklere uğramıştır. (Res.7,8). Yapının güney duvarı ile Caminin batı duvarı arasında bir bitişme çizgisi bulunduğu, iki duvarın birbiriyle kaynaşmadığı açıkça görülmektedir. Temizlik çalışmaları öncesinde, mekânın kuzeydoğu köşesindeki moloz ve toprak yığınının üzerinde, etrafı kesme taşlarla çevrilmiş iki mezar mevcuttu. Bu mezarlar kaldırılarak mekân içindeki toprak ve molozlar boşaltıldı. Mekânın kuzey duvarının doğu ucunda, yaklaşık 1m.lik bir kesim tahrip edilmiş ve bu kesime, devşirme blok taşlardan bir merdiven inşa edilmişti. Caminin batı duvarına yaslanmış durumdaki bu merdiven basamaklarının, bir kemer (?) üzerine oturtulduğu görüldü.

Mekânın güneydoğu köşesine, dikdörtgen prizma şekilli bir ekleme yapılmıştır (Bk.Res.7,8). Merdiven, bu kesime ulaşabilmek amacıyla inşa edilmiş olmalıydı. Yapının güney duvarı ile birlikte oldukça geniş bir kaide oluşturan bu eklenti üzerine bir minare inşa edilmiş olabileceği akla gelmektedir. Ancak, kaide ve merdiven basamakları dışında, bir minareye ait olabilecek herhangi bir unsura rastlanmadı. Moloz taşlarla inşa edilmiş bir minare örneği bilinmemektedir. Minare gövdelerinin kesme taş veya tuğla ile inşa edilmeleri, minarenin sağlamlığı açısından zorunludur. Oysa, bu alandan çıkarılan moloz döküntüler arasında, minareye ait olabilecek tuğla malzemeye rastlanmadı. Mezarların etrafını çevirmek için kullanıldıkları anlaşılan kesme taşlar da, minareye değil, dikdörtgen yapının dış duvar kaplamasına ait bloklar olmalıdır.

Burada, gövdesi, şerefesi, külâhı vd. olan bir minareden söz etmek güç görünmektedir. Dikdörtgen yapının enkazı içine inşa edilen bu unsur, İç Anadolu'nun bazı kentlerinde, özellikle de Kayseri kent merkezinde⁶ dikkatimizi çeken, Milas'ta da, *Hacı İlyas Camii*⁷, *Pazar Mescidi*⁸, *Milas Ulu Camii*'nde⁹ benzerlerine rastladığımız, *minber-minare* veya *köşk-minare* adıyla anılan türde bir minareydi. Bu minarelerde şerife işlevini gören ve minberlerin köşk kısmını anımsatan baldaken unsura genellikle, taçkapı çıkıntısının sağına veya soluna yaslanmış bir taş merdivenle ulaşılmaktadır. Çoğu sonradan inşa edilmiş olan bu minarelerden bazılarının, taçkapı dışında bir yere ve hatta cami avlusu içinde bir köşeye yerleştirildikleri de görülmektedir¹⁰.

Orhan Camii'nin batı duvarına bitişik bu merdivenin sadece ilk iki basamağı sağlam kalabilmiş, diğer basamaklar tahrip olmuştur. Basamakların aynı eğimi

⁶ Bk. İ.Özkeçeci, *Kayseri Cami Mimârisinde Minber-Minareler*, Kayseri, 1993.

⁷ Resim için bk. A.Akarca-T.Akarca, *Milas, Coğrafyası, Tarihi ve Arkeolojisi*, İstanbul, 1954, Lev.17.

⁸ Resim için bk. *ay. yer.*

⁹ Resim için bk. *Erken Osmanlı Sanatı, Beyliklerin Mirası*, Madrid, 1999, s.39

¹⁰ *Damsaköy Taşkınpaşa Camisi*'nde olduğu gibi.

koruyarak yükseldikleri varsayılsa, dikdörtgen mekânın güneydoğu köşesindeki kaideye ulaşıldığında, yaklaşık olarak, caminin tahmini çatı kotuna erişilmiş olmaktadır. Bu nedenle, buradaki merdivenin, caminin çatısına çıkmak için inşa edilmiş olabileceği akla gelmektedir. Böylece, gerektiğinde onarım için çatıya çıkılabildiği gibi ezanlar da çatıdan okunabilmekteydi.

Dikdörtgen mekânın güney duvarı üzerinde görülen 30cm. derinliğindeki kenarları profilli çökertme, güneybatı köşesine yaklaşık 4m.50cm, güneydoğu köşesine de yaklaşık 5m. uzaklıktadır (Res.9). Mekân zemininden 70 cm. yükseklikte başlayan bu çökertmenin genişliği, yaklaşık 5m.dir. Mekânın kuzey duvarı üzerinde, Orhan Camii batı duvarına 4m.75cm. uzaklıkta, benzer bir çökertmeye ait olması gereken bir silme görülmektedir. Aynı duvar üzerinde, giriş kapısının sövelerinden biri olarak değerlendirdiğimiz kesimin, mekânın içine bakan köşesindeki silme, güney duvarı üzerindeki çökertmenin iki kenarındaki silmelerle aynıdır. Böylece, aynı çökertmenin, kuzey duvarı üzerinde de tekrarlandığı anlaşılmaktadır.

Orhan Camii'nin batısındaki yatay dikdörtgen şekilli bu mekân, Beçin'in, duvarları kesme taşlarla kaplı iki yapısından biridir. Diğer örnek, bu yapının 50m. kadar kuzeyindeki *Ahmet Gazi Medresesi*'dir. 70m²'ye yakın bir alana oturan, duvarlarının dış yüzeyi düzgün kesme taşlarla kaplı, tek mekânlı bu görkemli yapının üst örtüsü hakkında hiçbir ipucu mevcut değildir. Mekânın uzun kenarlarını ortalayan çökertmelerin genişlikleri, yaklaşık olarak, kısa kenarların uzunluğuna eşittir. Bu durumda, çökertmelerin sınırladığı kare alanın üzerinin bir kubbe ile; kubbenin doğusunda ve batısında kalan uzantıların ise, birer beşik tonozla örtülü olabileceği akla gelmektedir (Şek.3).

Kubbeli bir mekânın bir kenarına veya karşılıklı iki kenarına bitleştirilmiş tonozlu eyvanlara -çok sık olmamakla birlikte-, Anadolu Selçuklu döneminde de rastlıyoruz. Saptayabildiğim örneklerin büyük çoğunluğu, *Tabhaneli (Zaviyeli) Camiler* adıyla anılan camilerdir¹¹. *Orhan Gazi İmareti* (İznik) adıyla da anılan 1335 tarihli yapı, bu tip camilerin en erken tarihli örneği olarak kabul edilir¹². Bu yapıda, bir beşik tonozla örtülü olduğu anlaşılan harim, muhtemelen bir kubbe ile örtülü olan bir dağılım mekânının güney kenarına bitleştirilmiştir¹³. Bu tip camilerde harim, hemen daima bir kubbe ile örtülü olan dağılım mekânına tamamen açıktır. Dağılım mekânının doğusunda ve batısında, sayıları bir ile üç arasında değişen tabhane mekânları vardır. XIV-XVI.

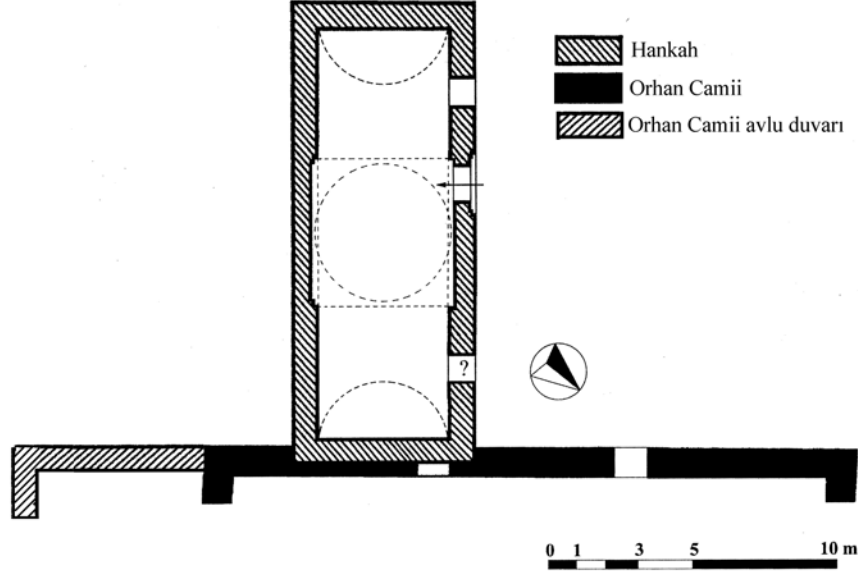
¹¹ Tabhaneli Camiler hakkında toplu bilgi için bk. S.Eyice, "İlk Osmanlı Devrinin Dinî-İçtimâî Bir Müessesesi: Zaviyeler ve Zaviyeli-Camiler", *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası*, XXIII/1-2 (1962-1963), s.1-80.

¹² Plan için bk. S.Emir, *Erken Osmanlı Mimarlığında Çok-İşlevli Yapılar: Kentsel Kolonizasyon Yapıları Olarak Zaviyeler II, Orhan Gazi Dönemi Yapıları*, İzmir, 1994, Şek.2.

¹³ Orhan Camii'nin üst örtüsü, bazı araştırmacılara göre düz toprak damdır. Konunun irdelenmesi için bk. *ay. es.*, s. 11-12.

Beçin 2000 Kazısı

yüzyıllar arasında inşa edilmiş, çok sayıda örneği bilinen tabhaneli (zaviyeli) camilerin planlarında, simetri endişesinin hakim olduğu görülür¹⁴.

Şek. 3- Hankah'ın restitüsyonu (Çiz. E. Daş).

Tokat'da, *Halef Gazi Tekkesi*¹⁵ veya *Halef Hankâhı*¹⁶ adlarıyla anılan yapıda, kubbeli bir mekânın bir kenarına bitiştirilmiş tonozlu bir uzantı görülmektedir. Bu iki birimin oluşturduğu dikdörtgenin uzun kenarlarından biri üzerine, üç küçük mekân yerleştirilmiştir. 691/1291-92 yılına tarihlenen bu yapının planı, aynı kentte yer alan bir başka tarikat yapısının planını anımsatmaktadır. *Abdullah bin Muhyi Zaviyesi* adıyla anılan, 1317 tarihli bu yapının plan şeması, tabhaneli camilerin şemasına yakındır¹⁷. Eksendeki kubbe-eyvan ikilisinin iki yanında –simetrik olarak yerleştirilmemiş olsalar da– tabhane mekânlarını anımsatan tonozlu iki mekân yer almaktadır.

¹⁴ Çok sayıda tabhaneli caminin şematik planlarını bir arada görmek için bk. S.Eyice, *a. g. m.*, s. 64-84.

¹⁵ Bk. A.Gabriel, *Monuments Turcs d'Anatolie II*, Paris, 1934, s. 103, Fig. 65.

¹⁶ Resim için bk. S. Emir, *a. g. e.*, Şek. 40.

¹⁷ Yapı hakkında ayrıntılı bilgi ve plan için bk. *Erken Osmanlı Mimarlığında Çok-İşlevli Yapılar: Kentsel Kolonizasyon Yapıları Olarak Zaviyeler I, Öncül Yapılar: Tokat Zaviyeleri*, İzmir, 1994, s. 67-76, Şek.119.

Tokat'ta *Meknûn Zaviyesi*¹⁸ ve *Sünbül Zaviyesi*¹⁹ adlarıyla anılan iki tarikat yapısının planları, incelemekte olduğumuz yapının planını yakından anımsatmaktadır. XIII. yüzyılın son çeyreğine tarihlenen Meknûn Zaviyesi'nde²⁰, kubbe ile örtülü dağılım mekânının karşılıklı iki kenarı üzerinde, tonozlu birer hücre yer almaktadır. Hücrelerden biri, dağılım mekanına açılan bir eyvan görünümünde olmakla birlikte, simetriği konumundaki diğer hücre, dağılım mekânından bir duvarla ayrılmıştır. Eyvan şeklindeki mekânın bir yanında, kubbe ile örtülü bir hücre yer almaktadır. Yine Tokat'ta, 691/1291-92 tarihli *Sünbül Zaviyesi*'nin plan şeması²¹, -ek mekânlar dışında- Meknûn Zaviyesi ile aynıdır. Burada da, merkezdeki kubbeli dağılım mekânının karşılıklı iki kenarına bitişik iki tonozlu mekândan biri eyvan şeklinde, diğeri de, merkezi mekânla bağlantılı bağımsız bir hücre şeklindedir. Bu üçlü grubun oluşturduğu dikdörtgenin uzun kenarlarından biri üzerine, tonozlu üç mekân yerleştirilmiştir.

XIV. yy.da inşa edildiği kabul edilen Hacı Bektaş Veli Manzumesi'nde, *Hacı Bektaş Veli Türbesi*'nin batısında yer alan mekânda da, aynı kompozisyon karşımıza çıkmaktadır²². Burada da şema, bir kubbe ile örtülü kare bir dağılım mekânının, karşılıklı iki kenarına bitişik, eyvan şeklinde iki tonozlu mekândan oluşmaktadır. Giriş, dar kenarlardan biri üzerindedir.

Boyalıköy Hankâhı adıyla bilinen yapının ortasındaki avlunun planı da, bu şemayı anımsatmaktadır²³. Ancak, XIII. yy. başlarında inşa edildiği öne sürülen bu örnekte yan eyvanlar, ana eyvanın iki yanına bitleştirilmiştir. XIV-XV. yüzyıllara tarihlenen, Eğil'deki (Diyarbakır), *Tekke* adıyla anılan yapının planı da²⁴, *Boyalıköy Hankâhı*'nın planını çağrıştırmaktadır.

Beçin kentinin ana caddesi üzerinde yer alan, kesme taşlarla inşa edilmiş bu özenli yapı, yukarıda sıralamaya çalıştığım benzer planlı örneklerle karşılaştırıldığında, hankâh, sofuhane, tekke veya zaviye gibi bir tarikat yapısı olabileceği akla gelmektedir.

¹⁸ Yapı, A. Gabriel'de **Açık Baş Türbesi** adıyla anılmaktadır. Bk. A. Gabriel, *a. g. e.*, s.105, Fig. 67.

¹⁹ A. Gabriel'de **Sünbül Baba Zaviyesi** adıyla anılmaktadır. Bk. A. Gabriel, *a. g. e.*, s.103, Fig. 64.

²⁰ Restitüsyon planı için bk. S.Emir, *Erken Osmanlı Mimarlığında Çok-İşlevli Yapılar...*, I, Şek.17.

²¹ Restitüsyon planı için bk. *ay.es.*, Şek. 74.

²² Plan için bk. M. Akok, "Hacı Bektaş Veli Mimari Manzumesi", *Türk Etnoğrafya Dergisi*, X(1967), s.44, Şek.9.

²³ Bilgi ve plan için bk. S. Eyice, "Anadolu'da Orta Asya Sanat Geleneğinin Temsilcisi Olan Bir Eser Boyalıköy Hanıkahı", *Türkiyat Mecmuası*, XVI(1971), s. 39-56, Res. 25; İ. Bilgin, "Über die Tekke Architektur des 13. Jahrhunderts", *Fifth International Congress of Turkish Art*, Budapest, 1978, s. 188, Abb.2.

²⁴ Plan ve bilgi için bk. R.H.Ünal, *Diyarbakır İli'ndeki Bazı Türk-İslam Anıtları Üzerine Bir İnceleme*, Erzurum, 1975, s. 67-73, Şek.16.

Beçin 2000 Kazısı

Nitekim, 1530 tarihli Tapu Tahrir Defteri'nde, Beçin'de bir *Sofuhâne*'nin²⁵ ve bir *Tekke*'nin²⁶ vakıflarından söz edilmektedir. Bilindiği gibi, Osmanlı döneminde kullanılan *Hankâh*, *Ribat*, *Tekke*, *İmaret*, *Zaviye*, *Sofuhâne* vb. terimlerde tam bir anlam kargaşası vardır²⁷. *Hankâh* olarak adlandıracağımız bu yapının, Tahrir Defteri'nde *Sofuhâne* ve *Tekke* adıyla anılan iki yapıdan biri olması pekâlâ mümkündür.

Bir kenarı Orhan Camii'nin batı duvarına dayanan, doğu-batı yönlü dikdörtgen bir plana sahip *Hankâh*, caminin batı duvarı üzerindeki iki pencereden güneydekinin önünü kapatmaktadır (Bk.Şek.2). Bu durumda akla gelen ilk ihtimal, yapının Orhan Camii'nden önce inşa edildiği ve caminin, *hankâh* yıkıldıktan sonra yapılmış olabileceğidir. Orhan Camii'nin çarpık planı, bu fikri destekler gibidir. Yapının kuzey ve güney duvarlarının Orhan Camii'nin batı duvarına dik açıyla birleşmesi, caminin batı duvarının, *Hankâh*'ın doğu duvarı üzerine oturtulmaya çalışıldığı izlenimini uyandırmaktadır. Ancak, cami duvarının doğu yüzünde her hangi bir bitişme çizgisinin bulunmayışı ve bu kesimde yer alan pencere, bu varsayımın uyuşmamaktadır.

Akla gelen diğer olasılık da şudur: Ahmed Gazi Medresesi ile birlikte, Beçin'in kesme taşlarla kaplı bilinen iki yapısından biri olan bu yapı, 1370'li yıllarda, medresenin de bânisi olan Ahmed Gazi tarafından inşa ettirilmiş olabilir. Yapının, bilinçli bir şekilde caminin batı duvarına yaslandığı ve buradaki pencere aracılığı ile, cami ile *hankâh* arasında bir ilişki kurulmaya çalışıldığı düşünülebilir.

Hankâh'ın avlusu, yapıyı üç yönden kuşatmaktadır (Bk.Res.4, Şek.2). Avlunun kuzey duvarı, Orhan Camii kuzey duvarının devamı gibidir. Ancak, Orhan Camii'nin kuzey duvarı ile *Hankâh*'ın avlu duvarı arasında açıkça seçilebilen bitişme çizgisi, avlu duvarının camiden sonra inşa edilmiş olduğunu düşündürmektedir. Avlu duvarının batı ucuna doğru, bir bitişme çizgisi daha vardır. Bu ikinci bitişme çizgisinin avlu giriş açıklığına ait olabileceği akla geliyorsa da, bu fikri destekleyecek bir kanıt yoktur. Bir kavis çizerek güneye doğru devam eden avlu batı duvarının güney yarısı, temel hizasına kadar tahrip olmuştur. *Hankâh* avlusunun güney duvarının bugünkü yüksekliği, 2m. civarındadır. Duvarın doğu ucunda yer alan ve bir tuvalet olduğunu tahmin ettiğim dörtgen yapı, avluya açılmaktadır. Tuvaletin, Cami'nin avlu duvarına yaslandığı, mevcut bitişme çizgilerinden anlaşılmaktadır.

Hankâh, avlunun güney yarısı içinde yer almaktadır (Bk.Şek.2). Avlunun kuzey yarısının doğu kesimi ile *Hankâh*'ın güneyinde kalan kesimi ve *Hankâh*'ın içi, 1970'li yıllarda, Prof. Dr. M. O. Arık'ın ekibi tarafından temizlenmiştir. Bu temizleme işlemi yapılırken, *Hankâh*'ın içindeki ve çevresindeki mezarlardan çoğuna dokunulmamıştır. O tarihlerde Beçin kazı ekibinde çalışan işçiler, avlunun güney kesiminde de mezarlar

²⁵ 166 Numaralı *Muhâsebe-i Vilâyet-i Anadolu Defteri 937/1530*, Başbakanlık Devlet Arşivleri Yayını, Ankara, 1995, s.495.

²⁶ ay.es..493

²⁷ Bk. A.Y.Ocak, "Zaviyeler, Dinî, Sosyal ve Kültürel Tarih Açısından Bir Deneme", *Vakıflar Dergisi*, XII(1978), s.248

bulduğunu söylemektedirler. 1940'lı yıllara kadar mezarlık olarak kullanıldığı anlaşılan bu alanda, Hankâh dışında bazı yapıların varlığı, ortaya çıkarılan temellerden anlaşılmaktadır. Ancak, mevcut duvar ve temel kalıntıları, ait oldukları yapılar hakkında bir fikir verebilecek durumda değildir.

Hankâh'ın içinde ve avlunun kuzey yarısında yer alan 10 mezardan yedisi kaldırılmıştır. Kaldırılmaları bir sonraki çalışma dönemine bırakılan üç mezarın da içleri boşaltılmış, ancak, başka bir yapıya ait olabilecekleri düşünülerek, harçla örülmüş duvarlarına dokunulmamıştır²⁸.

Hankâh avlusunun kuzey kesiminde, üç farklı döneme veya yapıya ait olmaları muhtemel bazı temeller seçilebilmektedir. Bu kesimin doğu yarısı içinde yer alan, moloz taşlarla örülmüş temel, kuzey-güney yönünde uzanmakta ve avlunun kuzey duvarına yaslanmaktadır (Bk. Res.10, Şek.2). Bu temel, güney yönünde 4m.50cm. kadar devam ettikten sonra kaybolmaktadır. Duvarın, doğu yönüne mi, yoksa batı yönüne mi döndüğü belli değildir. Ne tür bir yapıya ait olabileceği hakkında da bir fikir edinilememektedir.

Bu temel kalıntısına paralel olarak uzanan batıdaki duvarın doğu yüzü, kesme taşlarla kaplıdır (Bk.Res.10). Duvarın bu yüzünde, yaklaşık eşit aralıklarla yerleştirilmiş, dikdörtgen şekilli, payanda benzeri beş adet çıkıntı vardır. Bu çıkıntıların birer payanda mı, yoksa, aralarına duvar örülmüş bağımsız payeler mi oldukları anlaşılamamaktadır. Kuzey-güney yönlü bu duvar temelinin Hankâh'ın giriş açıklığına dayandığı ve girişi kapattığı dikkate alınır, duvarın ait olduğu yapının, Hankâh tahrip olup işlevini yitirdikten sonra inşa edildiği söylenebilir. Duvarın doğu yüzünü ve payandaları (?) kaplayan kesme taşlar, Hankâh duvarlarından sökülmüş olmalıdır. Duvarın batı yüzü düzensizdir. Dikdörtgen şekilli dört çıkıntıdan, ortadaki ikisi arasında bir noktadan başlayan ve batı yönünde devam ederek, avlu batı duvarına ulaşan bir başka duvar kalıntısı dikkati çekmektedir. Bu duvarın da kuzey cephesi, kesme taşlarla kaplıdır ve kuzey-güney yönlü duvar ile bittiği noktada, düzgün, dik açılı bir köşe oluşturmaktadır. Güney cephesi oldukça düzensiz olan duvarın, batı yönünde nereye kadar devam ettiğini görmek amacıyla, avlu çevre duvarının batısında yaptığımız sondajdan bir sonuç alınamamıştır.

Kesme taşlarla kaplı kuzey-güney yönlü duvarın yaklaşık 5m. kadar batısında, birbirinden 2m. 20cm - 2m. 50cm arasında değişen uzaklıklarda, duvarla aynı doğrultuda sıralanan dört adet paye (?) ortaya çıkmıştır (Bk.Şek.1, Res.11). Birbirinden eşit uzaklıkta, aynı en ve doğrultudaki bu payelerin, aynı yapıya ait oldukları izlenimi edinilmektedir. Ancak, her payenin temeli ve kesme taş kaplamalarının başlangıcı farklı kotlardadır. Avlunun batı duvarı, kuzeydeki ilk iki paye kısmen tahrip edilerek inşa olunmuştur.

²⁸ 2001 ve 2002 çalışma dönemlerinde, *Orman Tekkesi ve Menteşe Mezarlığı*'nda yoğunlaşan çalışmalar nedeni ile, buradaki incelemelere zaman ayrılamamıştır. 2003 yılında, bu temel kalıntılarının yeniden değerlendirilmesine çalışılacaktır.

Görüldüğü gibi, avlunun kuzey kesiminde ortaya çıkan temeller, tutarlı bir yorumda bulunulmasına olanak vermemektedir. Hankâh işlevini yitirip harap olduktan sonra, farklı zamanlarda, avlunun bu kesimine binalar inşa edildiği tahmin edilebilmektedir. Muhtemelen Hankâh'ın malzemesi ile inşa edilen bu yapıların planları ve mimari özellikleri hakkında, bir fikir edinmek mümkün olmamaktadır. Sonradan inşa edilen bu binalar da yıkılınca, enkaz eşelenerek inşa edilen mezarlar, durumu daha da içinden çıkılmaz bir hale getirmiştir. Bu alanda ele geçen bir sütun parçası ve bir kaide (?), Türk dönemi öncesine tarihlenen yapılardan alınmış devşirme malzemelerdir,

Hankâh'ın batısında, yaklaşık doğu-batı yönünde uzanan, pişmiş topraktan künklere rastlanmıştır. Hankâh duvarının bitişiğindeki künkler düşey durumdadır. Bu durum, burada bir çeşmenin varlığını düşündürüyorsa da, Hankâh'ın birkaç metre batısında yer alan *Kubbeli Çeşme*, bu konuda tereddüd uyandırmaktadır²⁹.

Mültezim Evi³⁰: II No.lu Türbe'nin doğusunda, türbeye 5m. uzaklıkta, yaklaşık olarak kuzey-güney yönünde uzanan bir temel kalıntısı seçilebiliyordu. türbenin güneydoğu köşesinin 6m. kadar güneyinde bir dik açı yaparak doğuya yönelen bu temelin, yaklaşık 10m.'lik kesimi izlenebiliyordu (Res.12, ok ile işaretli). Bu köşeden 7-8m. uzaklıkta, duvar kalıntısının dibindeki ahlat ağacı, duvarı tamamen tahrip etmişti. Ahlat ağacı kesilerek mekân içinde birikmiş molozların temizlenmesine başlandı. Mevcut zemin kotundan yaklaşık 50cm. aşağıda rastlanan kömürleşmiş odun parçaları ve kül tabakası, yapının bir yangın geçirmiş olduğunu gösteriyordu. Mekânın güney duvarı, içe doğru yatmış durumdaydı. Duvarın iç yüzeyi, kalınca bir sıva tabakasıyla kaplıydı. Zemine ulaşılnca, temizlik işlemine kuzey yönünde devam edildi. Mekânın yaklaşık olarak ortasında, ahşap üst örtüyü desteklemek amacıyla yerleştirilmiş olduğunu düşündüğüm, mermerden, devşirme bir sütun parçası bulundu (Res.13). Mekânın doğu duvarı, nerede ise tamamen dağılmış durumdaydı. Kuzey duvarına yaklaşık bir metre mesafede, üç ayrı küme halinde, büyük bir define ortaya çıkarıldı³¹. Üç ayrı noktaya özel olarak gizlendiğini tahmin ettiğim, büyük çoğunluğu gümüş

²⁹ 1999 yılındaki çalışmalar sırasında, *II No.lu Türbe*'nin kuzeyinde rastlanan künklerin, *Kubbeli Çeşme*'nin kaynağına bağlandığı düşünülmüştü. (Bk. R.H.Ünal, "Beçin 1999 Kazısı", *Sanat Tarihi Dergisi*, XII(2003), s.129, dipnotu 2). Bir ucu doğu yönünde uzanan, diğer ucu ise Orhan Camii'nin doğu avlusuna, oradan da Cami harimine giren künklerin yönü ile Hankâh'ın batısındaki künklerin yönü aynıdır. Böylece, 1996 yılı çalışmaları sırasında, *Kubbeli Çeşme*'den ayrıldığını saptadığımız su kanalının (Bk.R.H.Ünal, "Beçin 1996 Kazısı", *Sanat Tarihi Dergisi*, X(2000), s.125), İç Kale kapısı önündeki çeşmeyi beslediği kanıtlanmış olmaktadır

³⁰ Kazıya başlamadan önce, bu yapının işlevi hakkında hiçbir fikir sahibi değildik. Kazı sırasında, güneydoğu köşesindeki mekânın zemininde ele geçen mutfak kaplarından, bir konutla karşı karşıya olduğumuz anlaşılınca, yapıya bir ad verme gereksinimi duyduk. Burada bulduğumuz definenin kaynağı ile ilgili varsayımlardan biri de, bir *vergi mültezimi*'nin, bu evde konakladığı sırada çıkan yangında vefat etmiş olabileceğiydi. Bu nedenle, yapıya *Mültezim Evi* adını verdik.

³¹ Bk. Bu çalışmanın *sikkeler* bölümü; Ö.Acar, "Astonishing Hoard", *Coin World*, Febr.11, 2002, pp.1, 67-69; L.Reis, "Der Schatzfund von Beçin", *Mitteilungen der Österreichischen Numismatischen Gesellschaft*, Band 42(2002), No.2, s.53.

sikkelerden oluşan definenin ilk iki kümesi 9 Ağustos 2000 tarihinde, üçüncü küme ise ertesi gün bulunmuştur.

Mekânın içinde, aşırı sıcaklıktan şekilleri bozulmuş ve parçalanmış birkaç bakır kap ile (Res.14), bol miktarda kömürleşmiş tahta parçası bulunmuştur. Tahıl ölçeği olarak kullanıldığını tahmin ettiğim bakır kaplardan biri içinde, kömürleşmiş buğday tanelerine rastlanmıştır. Bu da bize, bu mekânın tahıl ambarı veya kiler olarak kullanılmış olabileceğini düşündürmüştür. Paraların, muhtemelen meşin keseler içinde, tahıl ambarına gizlenmiş olabilecekleri akla gelmektedir.

Kare mekânın kuzey ve güney duvarlarının dibinde, temel hizasında, zemine yerleştirilmiş blok taşlara rastlandı (Şek.4). Belirli aralıklarla yerleştirilmiş izlenimi veren bu blokların, mekânların zemin döşemeleri ile ilişkili olduklarını tahmin ediyorum. Kuzey ve güney duvarları boyunca sıralanan bu taş bloklar üzerine, duvara yaslanacak şekilde, kalınca birer kalas uzatılmış olmalıydı. Uçları bu kalasalara çivilenen dilmeler üzerine de, ahşap döşemenin tahtaları tutturulmuştu. Bu ayrıntılar, mekânın ahşap bir tabana sahip olduğunu düşündürmektedir.

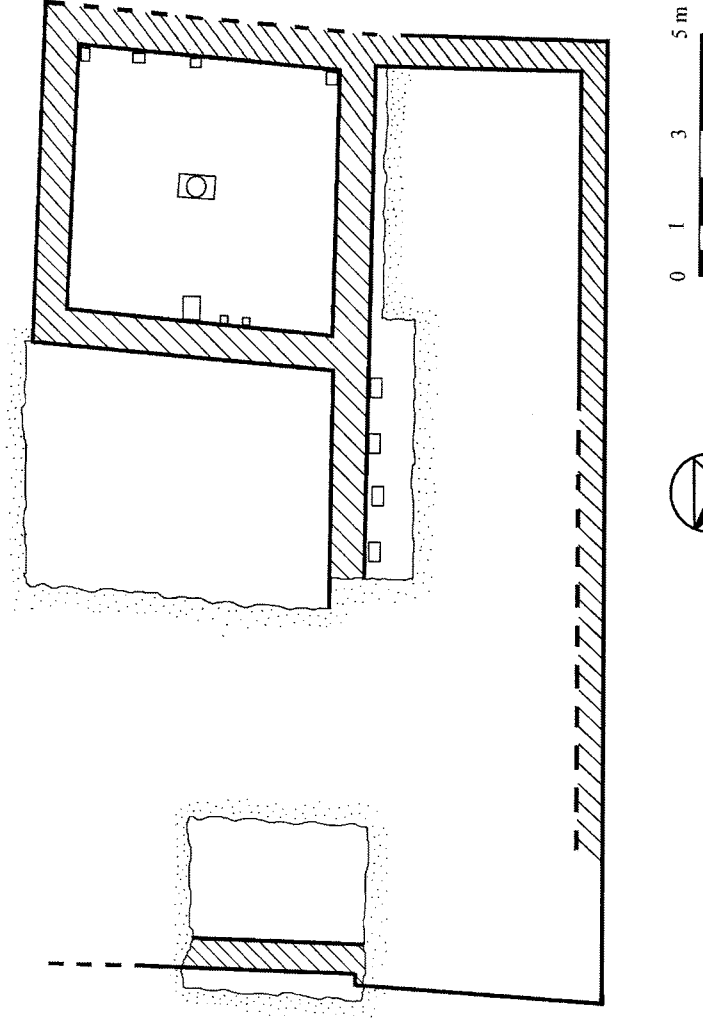
Mekânın doğu, batı ve güney duvarları üzerinde, herhangi bir açıklığa rastlanmadı. Ortaya çıkan duvarların yüksekliği, normal bir pencerenin eşik kotundan daha alçaktı. Bu nedenle, pencere izine rastlanmayışı doğal sayılabilir. Kaldı ki bu mekan, tahmin ettiğimiz gibi bir ambar veya kiler idiyse, muhtemelen sahip olduğu tek pencerenin eşik kotu, normal bir pencereden daha yukarı seviyede olmalıydı. Mekanın doğu ve güney cepheleri doğrudan dışarıya açılmaktadır. Batı duvarı ise, Sofuhane ile müşterektir. Bu nedenle giriş kapısı, büyük olasılıkla, kuzey duvarı üzerinde yer alıyor olmalıydı.. Ancak, büyük ölçüde tahrip olduğu görülen bu duvar üzerinde, herhangi bir açıklığa rastlanmadı.

Ambar olduğunu düşündüğüm kare mekânın batısında yer alan, yaklaşık 4m50cm genişliğindeki mekânın batı duvarı, kuzey yönünde 20m kadar devam etmekte ve bir dik açı ile doğuya yönelmektedir. Kare mekânın kuzeyinde kazı çalışmalarına devam edilmiş ancak, planlanan çalışma süresi içinde, yapının diğer mekânlarının kazısı tamamlanamamıştır³².

2001 ve 2002 yıllarındaki çalışmalar sonucunda büyük bir konak olduğu anlaşılan bu yapının kilerinde (ambar?) bulunan define, Türkiye’de yapılmış kazılarda ele geçen en büyük definedir. Sikkelerin büyük çoğunluğu gümüştür. İçlerinde, *Kanuni Sultan Süleyman* adına basılmış, bir de altın sikke vardır. Toplam ağırlıkları 30 kg.’ı aşan sikkelerin çoğu Osmanlı akçeleridir. Akçelerin yaklaşık yüzde doksanı Sultan *III.Mehmed* dönemine (1595-1603) aittir ve herbiri yaklaşık 0.30 gr. ağırlığındadır. İlk saptamalara göre içlerinde, *III. Mehmed*’in sikkeleri dışında, *Kanuni Sultan Süleyman*

³² Mültezim Evi’ndeki kazı ve temizlik çalışmalarına, 2001 ve 2002 yıllarında da devam edilmiştir. Buna karşın, Sofuhane’nin kuzey kesimi ile ilgili sorunlar, halen tam olarak aydınlatılabilmemiş değildir. Bu konudaki çalışmalar devam etmektedir.

Beçin 2000 Kazısı

Şek. 4- Mülttezim Evi planı (Çiz. E. Daş)

(1520-1566), II. Selim (1566-1574), III. Murad (1574-1595) I. Ahmed (1603-1617), Kırım Hanlarından II. Gazi Giray (1588-1596) ve muhtemelen II. Şah İsmail adına basılmış sikkeler de vardır. Bir kısmı yangından fazlaca etkilenip külçe haline geldiği için tam olarak saptanamayan sikke adedinin, 60.000'e yakın olduğu tahmin

edilebilmektedir³³. Defindede ayrıca, 820'nin üzerinde Avrupa kökenli sikke vardır. Bu sikkeler arasında, üzerleri gümüşle kaplanmış, kurşundan kalp paralar da vardır. Avusturya, Venedik, İspanya, Polonya ve Bayyera kökenli sikkelerin tümüne yakınının, XVI. yüzyılın ikinci yarısına, birkaç adedinin de XVII. yüzyılın hemen başlarına tarihlendikleri görülmektedir. Aşağıda, *Sikkeler* bölümünde açıklandığı gibi, Avrupa kökenli sikkelerden en yenisinin 1610 tarihini taşıması; yangının, bu tarihten hemen sonra meydana geldiğini düşündürmektedir.

KÜÇÜK BULUNTULAR:

7 Ağustos 2000 tarihinde, Beçin Beldesi, Cumhuriyet Mahallesi, *Kepezaltı Mevkii*'nde, 19-b4-4c No.lu pafta ve 1326 No.lu parseldeki evin sahibi Mustafa oğlu *Ahmet Kara*, evinin avlusunda, iş makinası ile bir fosseptik çukuru açtırmaya başlamış ve binadan 4-5m. uzaklıkta, zemin kotundan yaklaşık 2m. aşağıda bir mezara rastlayınca, durumu Milas Müzesi'ne bildirmiştir. Müze Müdürlüğü'nün ricası üzerine, kazı ekibimizden bir grup, Müze'de görevli araştırmacılardan Sayın *Nuray Damlacık*, Sayın *Tenzile Çabuk* ve kazı komiserimiz Sayın *Mehmet Demir*'le birlikte olay yerine gitti.

Önce, mezarın üzerindeki 2m.'yi aşkın toprak tabakası kaldırıldı. 0m90cm. X 2m25cm boyutlarında ve 0m.60cm derinliğindeki mezarın üzeri, büyük boyda, işlenmemiş kayrak taş bloklarla kapatılmıştı. Çukuru örten dört kayrak taş kaldırılarak, mezar zemininde birikmiş olan yaklaşık 40cm.lik toprak dikkatlice temizlendi. Mezar çukuru oldukça yumuşak bir kaya bloku içine oyulmuştu (Res.15). Mezara birden fazla (muhtemelen 4) ceset gömüldüğü anlaşılmalı birlikte, kemikler çok kırılmış ve parçalanmış durumdaydı ve düzgün bir pozisyonda değildi. Mezar içinde ele geçen 10 adet seramik kabin bir grubu ile kemiklerin önemli bir kısmı, çukurun güneybatı köşesine yığılmıştı. Sonuncu veya sondan bir önceki gömme işleminden önce, mezarda mevcut kaplar ve kemikler bir köşeye toplanmış olmalıydı³⁴.

Kandil: Hankâh avlusunun kuzey kesiminde, Orhan Camii'nin kuzeybatı penceresi yakınında bulunan çok sayıda renksiz cam parçasının tümleme işlemlerine başlanmış ancak, bir cami kandiline ait oldukları anlaşılan parçaların çoğu yerlerine oturtulamamıştı. *Gültekin Teoman*'ın çabaları ve sabırlı çalışması ile, ele geçen parçaların hemen hemen tamamı yerlerine oturtulabildi. Basit ve sade bir işçiliğe sahip olmakla birlikte oldukça önemli bir buluntu olan bu cam kandil, *Sanat Tarihi Dergisi*'nin bu sayısında, Bölümümüz araştırma görevlilerinden *Sevinç Gök* tarafından yayımlanmaktadır.

³³ Sikkeler hakkında biraz daha ayrıntılı bilgi için, bu çalışmanın *sikkeler* bölümüne bakınız.

³⁴ Dr.Yasemin Polat'ın bu seramik kaplar üzerindeki çalışmaları tamamlanmak üzeredir. Yakında yayımlanacaktır.

Aydoğın Demir*

Sikkeler: 2000 yılı kazı döneminde, yukarıda sözü edilen define dışında, 1 adet envanterlik, 30 adet etüdlük ve 53 adet de hurda olmak üzere, toplam 84 adet sikke bulunmuştur. Menteşe Beyliğı ve Osmanlı dönemine ait olan sikkelerin çoğı, XV. yüzyıla tarihlenmektedir. Bu sikkelerden ilgi çekici birkaç örnek aşağıda kısaca tanıtılmıştır³⁵.

Elekte bulunan 14.2 mm. çapındaki gümüş sikke, Menteşe Beyi *İlyas bin Mehmed*'e (1402-1421) aittir ve oldukça aşınmış durumdadır.

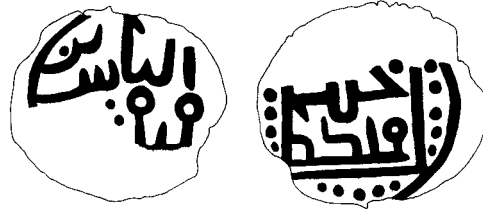
Ön yüzünde:

إلیاس بن م[ح]م[د]
İlyas bin Me(h)me(d)

arka yüzünde ise,

خلد ملکه

Mülkü devamlı olsun (Res.16, Şek.5)³⁶.
yazıları okunmaktadır

Şek. 5- İyas Bin Mehmed'in sikkесinin ön ve arka yüzlerinin çizimi (Çiz: G. Teoman).

Seymenlik Zaviyesi'nin doğusundaki sondaj çalışmaları sırasında, elekte ele geçen mangır, nadir bir sikkedir. 15 mm. çapındaki, 818/1415-1416 tarihli mangırın

*Bu araştırmanın, buradan "*Konservasyon Çalışmaları*" bölümüne kadar olan kesimi, Sayın Aydoğın Demir tarafından kaleme alınmıştır.

³⁵ Sikkelerin çizimlerini yapan, çalışmalar sırasında bazı katalogların özel kütüphanelerden sağlanmasında yardımcı olan yüksek lisans öğrencimiz Gültekin Teoman'a teşekkür ediyorum.

³⁶ Krş. C. Ender, *Karesi, Saruhan, Aydın ve Menteşe Beylikleri Paraları*, İstanbul, 2000, s. 192.

(Şek.6) benzer bir örneği, C.Ender tarafından, Beled'de (بلد) (Balat) basılmış Mentеше Beyliği parası olarak değerlendirilmiştir³⁷. Mangırın ön yüzünde,

ضرب بلد ٨١٨

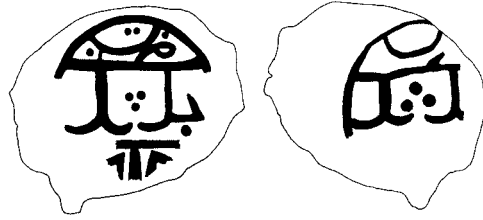
Beled'de (بلد) darb edildi, 818(1415/1416) (?);

arka yüzünde ise,

[ضرب بلد]

Beled (?)'de darb edildi (Res.17, Şek.6)

yazıları okunmaktadır.

Şek. 6- Balat'ta basılmış mangırın ön ve arka yüzlerinin çizimi (Çiz: G. Teoman)

Yine *Seymenlik Zaviyesi*'nin doğusunda, sondaj çalışmaları sırasında elekte ele geçen, 15 mm. çapında, 1.25 gr. ağırlığındaki mangırın ön yüzünde:

ضرب

darb edildi,

arka yüzünde ise,

بلد

Beled (?)

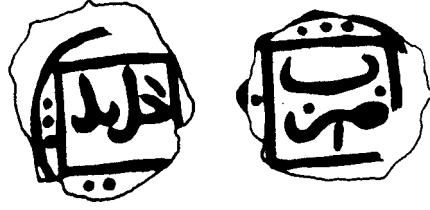
yazıları okunmaktadır (Şek.7). Üstün Ere koleksiyonunda bulunan benzer mangır, Mentеше kökenlidir.

Seymenlik Zaviyesi'nin doğusundaki sondaj çalışmaları sırasında, ikisi yüzeyde, biri elekte bulunan üç mangır, bir önceki örnekle benzerlik göstermektedir. Bu mangırların ön yüzlerindeki ضرب kelimesi ters yazılmıştır. Arka yüzdeki kelimenin ilk harfî olan “b”nin yukarı bakan ucu, “lâm” harfî ile bir üçgen oluşturacak şekilde

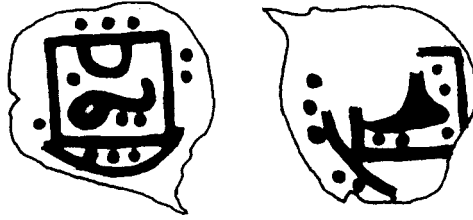
³⁷ Krş. ay. es., s.202. Bu mangırlardan Mentеше kaynaklı birkaç örnek *Üstün Ere koleksiyonu*'nda bulunmaktadır.

Beçin 2000 Kazısı

birleştirilmiştir. Mangırlardan ilki 18 mm. çapında, 1.22 gr. ağırlığında, (Şek.8), ikincisi 15 mm. çapında, 1.14 gr. ağırlığında (Şek.9), üçüncüsü ise 15 mm. çapında ve 1.46 gr. ağırlığındadır (Şek.10).

Şek. 7- Balat' da basılmış bir diğer mangırın arka ve ön yüzlerinin çizimi (Çiz: G. Teoman).

Şek. 8- Ön yüzü ters basılmış Balat' da basılmış mangır (Çiz: G. Teoman)

Elekte bulunan 17mm. çapındaki mangırın ön yüzünde:

[لا اله الا الله] [محمد رسول الله]

Kelime-i Tevhid (Şek.11)

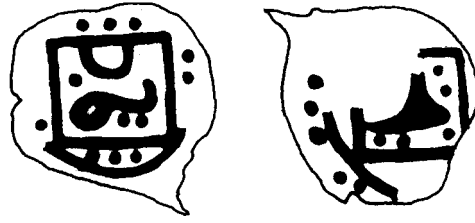
arka yüzünde ise:

خذ الله ملكه

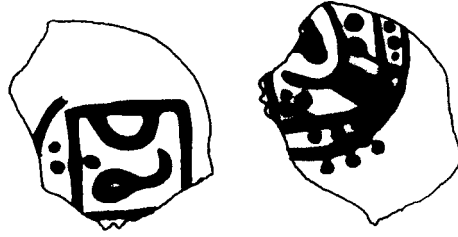
Allah onun mülkünü daim etsin

yazısı okunmaktadır.

Bu mangır üzerindeki bezemenin benzerlerine ve *mülkehu* kelimesindeki “he” harfinin yazılış şekline Aydın yöresinde bulunan sikkelerde sıkça rastlanması, mangırın, Aydınoğulları anonim paraları içinde değerlendirilebileceğini düşündürmektedir³⁸.

Şek. 9- Ön yüzü tersine yazılı, Balat’ da basılmış bir diğer mangır (Çiz: G. Teoman)

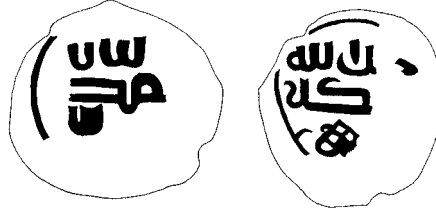
Şek. 10- Ön yüzdeki yazısı ters, Balat’ da basılmış bir diğer mangır çizimi (Çiz: G. Teoman)

Elekte ele geçen mangırın ön yüzünde, ağzı açık, sola bakar durumda resmedilmiş, kulaklı (boynuzlu) bir hayvan motifi, arka yüzünde ise mühr-i Süleyman görülmektedir. Bu sikkenin kimin adına kesildiği ve tarihi tartışmalıdır. (Res.18; Şek.12). Bir yüzünde bir hayvan motifi, diğer yüzünde mühr-i Süleyman bulunan mangırlar, Osmanlı döneminde de kullanılmıştır. Darb yeri ve tarihi bulunmayan bu

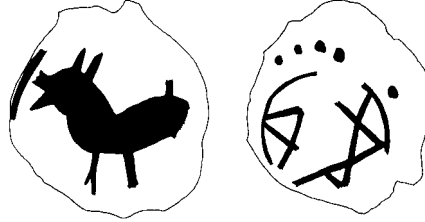
³⁸ ay. es., s. 146.

Beçin 2000 Kazısı

mangırın, C. Ölçer tarafından yayımlanan³⁹ örneklerini göz önüne alarak, erken Osmanlı dönemine tarihlenmesi gerektiğini düşünüyorum.

Şek. 11- Aydınogulları dönemine tarihlenen anonim mangır çizimi (Çiz: G. Teoman)

Şek. 12- Ön yüzünde hayvan tasviri, arka yüzünde mührü Süleyman bulunan sikkenin çizimi (Çiz: G. Teoman).

Ulaşabildiğim kataloglarda benzeri bulunmayan 15 mm. çapındaki bir mangır, bilim dünyasının dikkatine sunuyorum. Ön yüzünde, üzerine uluyan bir kurt figürü resmedilmiş bir vazo (?) ve vazo içinde üç zeytin (?) dalı görülmektedir. Muhtemelen aynı motifin tekrar edildiği arka yüzünde, vazunun alt kısmı kesiktir (Res.19).

Elekten çıkan 18 mm. çapında, II. Bayezid'e (1481-1512) ait mangır oldukça nadirdir. Mangırın ön yüzünde:

سلطان بايزيد (خان)

Sultan Bayezid (Han)

yazısı okunmaktadır (Res.20).

³⁹ C. Ölçer, *Nakışlı Osmanlı Mangırları*, İstanbul, 1975, s. 158-160.

Arka yüzü siliktir⁴⁰.

III No.lu Türbe'nin içindeki toprak ve moloz boşaltılırken, elekten çıkan, 13 mm.çapında ve 0.28 gr. ağırlığındaki nadir akçe, III. Murad'a (1574-1595) aittir. Sikkenin ön yüzünde:

مراد (بن) سلیم خان

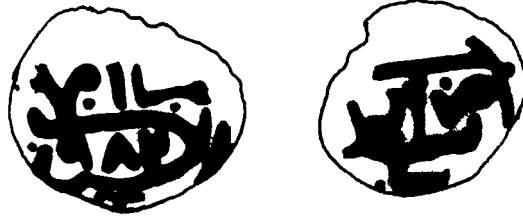
Murad (bin) Sel(im) Ha(n)

Arka yüzünde ise:

ضرب امد سنه ٩٨٢

Amid'de (Diyarbakır) darb edildi. Sene 982/1574

yazısı okunmaktadır (Şek.13).

Şek. 13- III. Murad adına basılmış sikkenin arka ve ön yüzü (Çiz: G. Teoman)

Beçin Definesi: 9-10 Ağustos 2000 tarihlerinde, *Mültezim Evinin* ambarında, birbirinden yaklaşık birer metre uzaklıkta, üç ayrı grup halinde ele geçen 60.000'e yakın Osmanlı akçesiyle 820'yi aşkın Avrupa kökenli sikke, yapının geçirmiş olduğu yangından oldukça etkilenmiş durumdaydı (Res.21).

Definedeki Osmanlı sikkelerinden, *Kanunî Sultan Süleyman* (1520-1566), *II. Selim* (1566-1574) ve *III. Murad* (1574-1595) dönemlerine tarihlenen, sultanî, dirhem ve akçeler, nadir örneklerdir. Definede, Kanuni Sultan Süleyman adına darb edilmiş bir altın ve az sayıdaki dirheme karşılık, *III. Mehmed* (1595-1603) dönemine ait çok sayıda akçe vardır. *I. Ahmed*'in (1603-1617) akçeleri de sayıca oldukça fazladır. *III. Mehmed*'e ait sikkelerin, *I. Ahmed*'in sikkelerinden çok daha fazla oluşu, sikkelerin enkaz altında kalmasına neden olan yangının, *I. Ahmed*'in saltanatının ilk yıllarında meydana gelmiş

⁴⁰ Benzer bir örnek için bk. N. Kabaklarlı, *Mangır (Osmanlı İmparatorluğu Bakır Paraları)*, İstanbul, 1988, s. 229, no.08.X.72.

Beçin 2000 Kazısı

olduğunu düşündürmektedir. I. Ahmed 1603 yılında padişah olduğu zaman, III. Mehmed'in paraları tedavüldeydi. Geleneğe göre, bu tarihten başlayarak III. Mehmed'in akçeleri tedavülden kalkacak, I. Ahmed adına darb edilmiş yeni akçeler piyasaya sürülecektir. I. Ahmed'in sikkelerinin göreceli olarak az olması, yangının 1603'ü izleyen birkaç yıl içinde çıktığını düşündürmekte ise de, Avrupa kökenli paralar arasında 1610 tarihinde darb edilmiş bir paranın bulunması, yeni akçelerin piyasaya sürülmesi işleminin oldukça uzun sürdüğünü kanıtlamaktadır.

1600'lü yılların başlarında, nüfusu 1000'i bile bulmayan Beçin gibi küçük bir kentte, nasıl olup da böylesine büyük bir hazinenin bulunabildiği ve yangın geçirmiş bir ev öreni içinde, nasıl olup da günümüze dek saklı kalabildiği merak konusudur. Beçin, 1600'lü yılların başında, küçük bir kaza merkezi olmalıdır. Bir arşiv belgesine göre 1530 yılında Beçin'de, 7 mahalle ile 133'ü Müslüman, 7'si gayr-ı müslim (gebrân) olmak üzere 140 hane vardı⁴¹. Bu verilerden hareket ederek, kentin barındırdığı nüfus hakkında bir fikir edinmek mümkündür. Benzer nüfus hesaplamalarında yapıldığı gibi, her hanede ortalama 4.4 kişi bulunduğu varsayılırsa⁴², kentin nüfusunun en fazla 650-700 kişi olduğu anlaşılmaktadır. XVI. yüzyıl sonları, XVII. yüzyılın başlarında, Celâli Fetreti döneminde, kasaba daha da küçülmüş ve belki de iç kaleye çekilmiş olmalıdır. Evliya Çelebi'nin 1671 yılında gördüğü Beçin⁴³, iç kaledeki 20 haneden ibarettir⁴⁴. Ünlü gezgin Beçin'den, "*Dış varoşu çok büyük bir şehir imiş*" şeklinde söz etmektedir⁴⁵. O günlerin görkemli Beçin'i, bugün, içinde yer yer temel izleri seçilebilen tarlalardan ibarettir.

Bu hazine, Beçin'de oturan, varlıklı bir Beçinli'ye ait olsaydı, yangından sonra, kadı'nın ve subaşı'nın nezaretinde, enkaz altındaki paralara mutlaka ulaşırdı. Bu yüklü paranın varlığı, Beçinliler tarafından bilinmediğine göre hazine, kentte geçici bir süre konaklamış, dışarıdan gelen bir yabancıya ait olmalıydı. Celâli fetretinin Batı Anadolu'yu kasıp kavurduğu bu dönemde, bir tüccarın, yanında bu kadar büyük para ile dolaştığını düşünmek pek mantıklı görünmemektedir. Tüccarlar, eşkiyadan korunmak amacıyla, nakit para yerine, devletin tanıdığı bir kolaylık olan *Süftece* (poliçe) yoluyla, herhangi bir yerden mal alabiliyordu. Böylece, parasını tehlikeye atmıyor, güvenli bir şekilde ticaret yapabiliyordu.

Celâli fetreti döneminde, Anadolu'dan toplanan vergilerin ve vakıf gelirlerinin İstanbul'a nakledilmesi güçleşmişti. Bu nedenle, kimliklerini gizleyen *mültezim*, *emin*,

⁴¹ 166 Numaralı Muhasebe-i Vilâyet-i Anadolu Defteri 937/1530, Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara, 1995, s. 481.

⁴² Benzer bir örnekleme için bk. M.Kiel, "Birgi, Batı Anadolu'da Eski Bir Türk Kültür Merkezi", *Birgi* (yay. R.H.Ünal), Ankara, 2001, s.26.

⁴³ C. Baysun, "Evliya Çelebi", *İslam Ansiklopedisi*, C.IV, s. 406a.

⁴⁴ *Evliya Çelebi Seyahatnamesi, Anadolu, Suriye, Hicaz, (1671-1672)*, İstanbul, 1935, C.9, s. 210.

⁴⁵ *ay. yer.*

voivoda ve *câbi* gibi devlet adına para toplayan görevlilerden bir grup, üç torbaya bölüştürdükleri paralarla, Beçin’de, *Mültezim Evi* adını verdiğimiz binada konakladıkları sırada çıkan bir yangında ölmüş olmalıydılar. Öyle anlaşılıyor ki yangına yetişenler, üst katta ölenlerin cesetlerini çıkarmakla yetindiler ve evde bir hazinenin varlığından haberleri olmadığı için, enkazı eşelediler.

Bu senaryoları çoğaltmak mümkündür. Örneğin, kimliklerini gizlemiş bir eşkiya grubunun, içinde ele geçen mutfak eşyasına ve çamur harçla inşa edilmiş bazı duvarlarına bakarak, oldukça fakir bir aileye ait olduğu söylenebilecek bu eve misafir oldukları; esas kimliklerinin anlaşılması üzerine çıkan çatışmada öldürülmüş olabilecekleri de akla gelen olasılıklardan biridir. Definede yer alan küçümsenmeyecek miktardaki Avrupa kökenli para, hazine sahibinin, Balat gümrüğü ile ilişkisi olabileceğini de düşündürmektedir⁴⁶.

Osmanlı Paraları: Define hakkında bir fikir verebilmek amacıyla, bazı örneklerin resimlerini vermekle yetiniyorum (Res. 21).

Sultan Süleyman bin Selim Han adına Amasya’da darb edilmiş altın sikke (Res.22).

Sultan Mehmed bin Murad Han adına Ankara ve Haleb’de darb edilmiş 2 sikke (Res.23).

Sultan Ahmed bin Mehmed adına Haleb’de darb edilmiş, tuğralı bir sikke (Res.24).

Avrupa Kökenli Sikkeler: Definede, Avusturya, İspanya, Venedik, Polonya, Bavyera vs. kökenli, 820’nin üzerinde sikke vardır. Çoğu gümüş olan bu sikkelerden bir kısmı sahtedir. Avrupa kökenli bu sikkelerden birkaçının adını vermekle yetineceğim.

Avusturya Arşidükü (ve Tirol Kontu) *Ferdinand*’ın (1564-1595) taleri (Res.25).

Venedik Doc’u *Marino Grimani*’ye (1595-1605) ait sikke (Res. 26).

İspanya Kralı *II. Felipe*’ye (*Philippus*) (1556-1598) ait 1 Riyal (Res.27).

Polonya Kralı *Stephan Bathory*’ye (1574-1586) ait 1 Zolota (Res.28).

Bavyera Dükü *V. Albrecht*’e (*Albertus*) (1552-1578) ait 1 taler (Res.29).

⁴⁶ Definedeki sikkelerin temizlenmesi ve konservasyonu, Selçuk’ta, Efes kazı evinde devam etmektedir. Bu çalışmalar, *Avusturya Bilimler Akademisi* ile *Türkiye Bilimler Akademisi (TÜBA)* tarafından desteklenmektedir. *Avusturya Arkeoloji Enstitüsü* ve *Ege Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Sanat Tarihi Bölümü*’nden bilim adamları ve araştırmacıların katıldığı inceleme ve araştırma grubunun çalışmaları devam etmektedir. Konservasyon işlemlerinin 2004 yılında tamamlanması planlanmaktadır.

Konservasyon Çalışmaları:

II No.lu Türbe'de, pencerelerin eşikleri, söveleri ve alınlıkları, çok kötü durumdaydı. Daha çok tahrip olmalarını önlemek amacıyla, sövelerde ve pencere eşiklerinde küçük onarımlar gerçekleştirildi. Yapının üç penceresinde de, alınlık kemerleri önemli ölçüde tahrip olmuş durumdaydı. Ancak usta bulma güçlüğü ve ödenek yetersizliği nedeniyle, daha dikkatli bir konservasyon gerektiren alınlık kemerlerine el atılmadı, söve ve eşiklerde kısmî ve sınırlı bir konservasyonla yetinildi. Orhan Camii avlu doğu duvarının dış yüzündeki yıpranmış kısımlar onarıldı. Avlu kuzey duvarının tahrip olmuş orta kesimi, bir kuru duvarla kapatılmıştı. Kuru duvar kaldırıldığında, yaklaşık 80 cm. genişliğinde bir girişin eşığı ve söveleri ortaya çıktı. Duvarın, giriş açıklığının iki yanında kalan kesimi, belirli bir yüksekliğe kadar kırma taş malzeme ve kireç harç ile onarıldı (Res.30).

1999 yılı çalışmaları sırasında, Orhan Camii harim kuzey duvarının önemli bir bölümü, batı duvarı ve güney duvarının batı yarısı onarılmıştı. Harimin, onarımı tamamlanamayan doğu duvarı ile kuzey ve güney duvarlarının doğu kesimi, aynı malzeme ve kireç harçla onarıldı (Res.31,32). Hankâh avlusuna açılan, cami avlusunun batı duvarına bitişik helânın duvarları da kısmen onarılarak sağlandı.

III No.lu Türbe'nin girişi ve güney cephesi üzerindeki penceresi kısmen tahrip olmuş ve birer kuru duvarla kapatılmış durumdaydı. Türbe içindeki toprak ve molozlar temizlendi. Kapının ve pencerenin söveleri ile pencerenin eşığı, aynı malzeme ve harçla sağlandı.

Rahmi Hüseyin Ünal- Aydoğan Demir

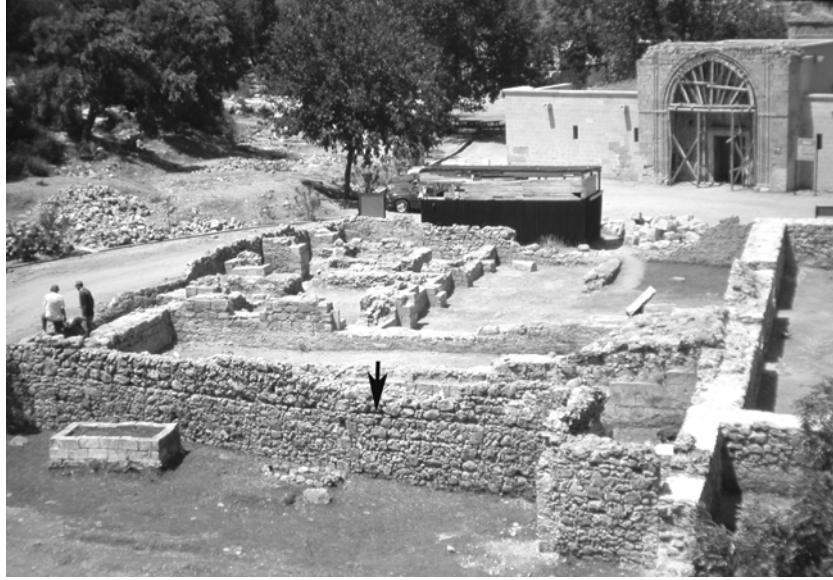

Res. 1- II Nolu Türbe'nin güney cephesi (kazı sonrası).

Res. 2- II No.lu Türbe'nin tromplarından biri.

Beçin 2000 Kazısı

Res. 3- Hanchah ve çevresinin güneyden görünüşü (kazı sonrası)

Res. 4- Orhan Camii'nin ve Hanchah'ın güneyden görünüşü.

Res. 5- Hankah'ın kuzey duvarı üzerindeki pencere açıklığı.

Res. 6- Hankah'ın kuzey duvarı ve mezarların yoğun olduğu alanın güneydoğudan görünüşü.

Beçin 2000 Kazısı

Res. 7- Hankah'ın doğu kesimi (kazı öncesi).

Res. 8- Hankah'ın doğu kesimi (kazı sonrası).

Res. 9- Hankah'ın doğu kesiminin kuzeyden görünüşü (kazı öncesi)

Res. 10-Hankah avlusu batı kesimindeki temeller (kazı sonrası).

Beçin 2000 Kazısı

Res. 11- Hanehah avlusunun batısındaki temel kalıntıları.
Dört paye okla işaretlenmiştir.

Res. 12- Mültezim Evi'nin kazı öncesi durumu.

Res. 13- Mültezim Evi'nin güneydoğu mekanı (kazı sırasında).

Res. 14- Mültezim Evi'nin güneydoğu mekanında bulunan bakır kaplar.

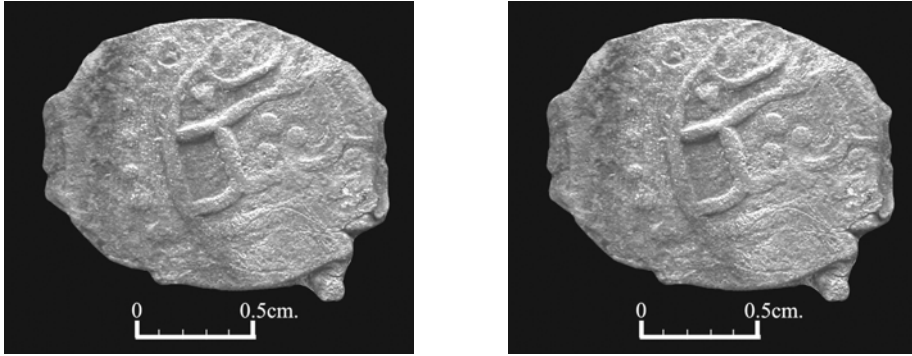
Beçin 2000 Kazısı

Res. 15- Kepezaltı Mevkii'ndeki mezar çukuru (kazı sırasında).

Res. 16- İlyas bin Mehmed'e ait sikkenin ön ve arka yüzleri.

Res. 17- Balat'ta basılmış mangırın ön ve arka yüzü.

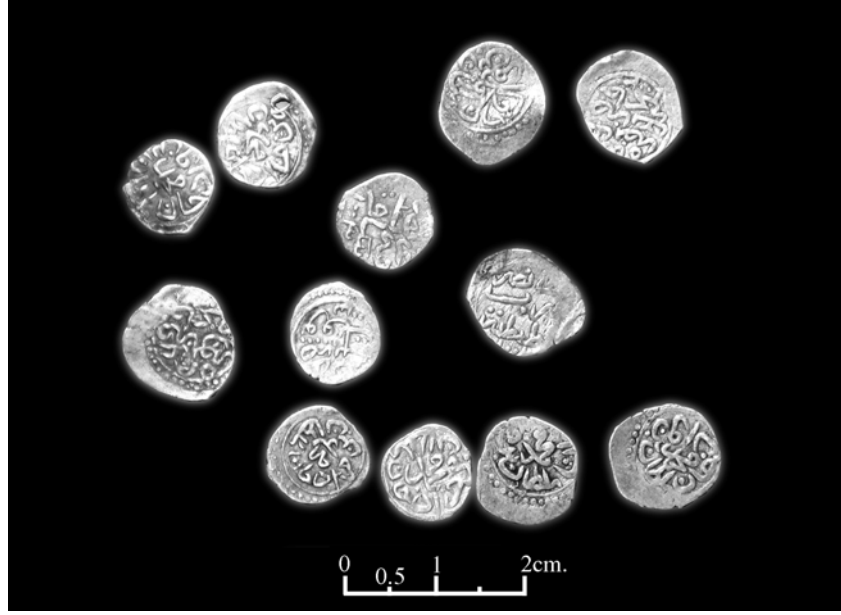
Res. 18- Hayvan tasvirli sikkenin ön ve arka yüzü.

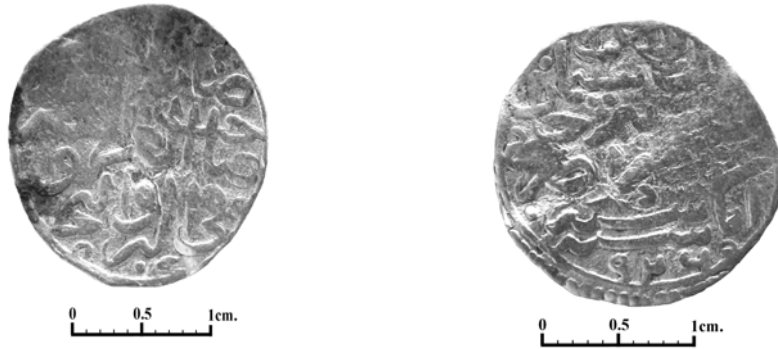
Res. 19- Zeytin (?) dalı motifli mangırın ön ve arka yüzü.

Res. 20- Sultan II. Bayezid adına basılmış mangır.

Res. 21- Beçin definesinden bir grup Osmanlı sikkesi.

Res. 22- Beçin definesinden Kanîmi Sultan Süleyman adına basılmış altın sikkenin ön ve arka yüzü.

Res. 23- Beçin definesinden Sultan Mehmed bin Murad adına basılmış sikkenin ön ve arka yüzü.

Res. 24- Beçin definesinden Sultan Ahmed bin Mehmed Han adına basılmış sikkelerden birinin ön yüzü.

Rahmi Hüseyin Ünal- Aydoğan Demir

Res. 25- Beçin definesinden Avusturya Arşidükü Ferdinand'ın thaleri.

Res. 26- Beçin definesinden Marino Grimani'nin sikkelerinden bir diğeri.

Beçin 2000 Kazısı

Res. 27- Beçin definesinden İspanya Kralı II. Filipe'ye (Philipus) ait sikkelerden biri.

Res. 28- Polonya Kralı Stephan Bathory'ye ait sikkenin ön yüzü.

Res. 29- Beçin definesinden Bavyera Dükü V. Albrecht'e (Albertus) ait sikkenin ön yüzü.